

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЕТНІЧНИХ СПІЛЬНОСТЕЙ

Актуальність проблеми дослідження. У світі існує близько 10 тисяч етносів, субетносів, етнічних груп, етнографічних груп тощо. Всі вони різняться культурою, мовою, релігійними ознаками, традиціями, зовнішністю та іншими ознаками. Але ці групи тісно пов'язані між собою мережею людських відносин вона впливає на всі сфери життя: культуру, політику, економіку, релігію тощо. В даний час актуальними стають такі питання як асиміляція, інтернаціоналізм, дезінтеграція. Ці терміни пояснюють певні процеси, які відбуваються в середні взаємних стосунків етнічних груп. На сьогоднішній день основним прагненням людства – запобігти виникненню конфліктів між етнічними групами, в наслідок яких руйнуються цілі нації, занепадають цивілізації, дають початок ворожнечі між війнами між етносами. Уникнення таких процесів можливо лише за умов детального аналізу та вивчення деструкції етнічних взаємовідносин. Цим питаннями активно цікавляться фольклористика, історія, лінгвістика, антропологія, археологія, етнологія.

Мета дослідження полягає в детальному вивченні закономірності розвитку етнічних спільнот, їх соціальні відносини з представниками інших національностей.

Вислаид матеріалу. Етнічна спільність – стійкий вид соціального угруповання людей, що склалися історично, може бути представлений племенем, родом, народністю, нацією. Сам термін «етнічна спільність» дуже близьке за значенням до поняття «народ» в етнографічному значенні. Загальне значення слова, спільність – це сукупність певних людей, що об'єднується соціальними зв'язками, відносинами та володіє рядом загальних ознак. Спільність являється важливою складовою суспільства, тому що всі соціальні інститути та системи ґрунтуються на соціальних спільностях.

Кожна людина та її етнічне буття прив'язане до певної місцевості з географічними і природними особливостями, які відображаються на побуті, традиціях, звичаях, культурі, спільній історичній долі та інших факторах. Проте етнос за походженням пов'язаний із тривалою та природною генетичною еволюцією, а головні характеристики отримує в культурно-соціальній формі, які передаються з покоління в покоління через призму часу. Тому доцільним буде визначення: етнічна спільність – це спільнота, що утворилася історично, незалежно від волі та свідомості людей.

Британський соціолог Е. Д. Сміт, вважає, що етносам характерні п'ять найважливіших ознак: Міф про спільне походження, який містить ідею одностороннього витоку в часі і просторі та який дає етносам відчуття уявної спорідненості. Спільна історична пам'ять. Прив'язаність до Батьківщини – землі, на якій етносе обов'язково проживає фізично, – важлива символічна прив'язаність до землі предків, як маємо у випадку діаспорних народів. Один чи кілька елементів спільної культури (які, як правило, включають релігії, звичаї, мову). Власне ім'я, аби мати змогу ідентифікувати себе та говорити про «суть» спільноти. Усвідомлення своєї єдності, принаймні у якоїсь частини населення [8, с.56].

Соціально-етнічні спільноти посідають, досить таки, важливе місце серед соціальних спільнот, являє собою історичне угруповання людей, яке є фактором історичного розвитку людства. Ці спільноти утворюються внаслідок спільної господарської діяльності на певній території. Представники цих спільнот чітко усвідомлюють відмінність та єдність від інших подібних спільнот. Етнічні спільноти мають різну форму – від первісного до сучасного людства, нації. Кожна форма відображає рівень розвитку соціального виробництва, особливості взаємин зв'язків у соціумі [1, с.29]. З цього можна виділити основні етапи розвитку та виникнення етнічної спільноти: рід, плем'я, народ, народність, нація, асиміляція, сепаратизм, інтеграція, маргінальність.

Рід або клан. Рід – це група кровних родичів, які ведуть своє походження в межах однієї лінії (батьківської чи материнської), мають спільне родове ім'я, вважають себе нащадками спільного предка (міфічного чи реального). Він виникає ще за первісної людини і найвірогідніше на межі нижнього і верхнього палеоліту, в наслідок суспільного співжиття та шлюбних стосунків. Рід обирає вождя, який виконує такі обов'язки: захист та кровну помсту, регулює шлюбні стосунки, слідкує за рівним поділом майна померлих членів роду. Отже, отже можна вважати, що рід – це заснована на кровних зв'язках історична спільність людей.

Плем'я. Для виникнення племен і потрібна низка необхідних умов і однією з них є родова спільнота. Основними рисами раннього племені є: наявність території, відокремленої від інших племен умовними кордонами, взаємодопомога одноплемінників та повна економічна спільність (єдина племінна мова, культура, самосвідомість, колективне полювання тощо). Отже, рід – заснована на кровних зв'язках історична спільність людей. Плем'я утворюється на основі родів, які базуються на кровних зв'язках між його членами. Саме таке кровне об'єднання родин перетворює їх на плем'я. У розвинутих племенах існували племінні ради, військові та племінні вожді. Тільки належність певного індивіда до племені надавало йому право участі у суспільному житті.

Народність. На зміну племені прийшла нова історична форма спільності людей – народність. Етнографи та історики стали визначати народність як рівень етнічної зрілості, що належить першому етапові класового суспільства. Народність виникає задля збереження внутрішньої спільності людей, під впливом проживання цих людей на одній території, спілкування однією мовою, співжиття в межах спільних звичаїв, традицій, рис характеру. Народність – це форма спільноти людей, що історично викає за родоплемінною спільністю і формується на певній території при натурально-господарчій діяльності у процесі злиття, консолідації різних племен завдяки створенню єдиної мови, культури, традицій, обрядів [2, с.128].

Нація. Наступним етапом розвитку суспільного життя прямує до виникнення нової, етнічної спільності – нації. Р. Гайнудінов, зокрема, під поняттям «нація» (етнос) розуміє історичну спільність, що виникає і розвивається на певній території в процесі соціально-культурної адаптації та характеризується інформаційними генетичними зв'язками і відзначається загальними, відносно стабільними особливостями мови, культури, психіки, а також свідомістю своєї єдності і відмінностей від інших [5, с.238]. До особливостей етнічних спільнот відносять такі фактори:

- по-перше, найдавнішими природними людськими спільнотами є етноси, які виникли ще задовго до утворення і класів, і держав;
- по-друге, етноси є унікальними, індивідуальним, неповторним феноменом. Вони відрізняються один від одного за своєю формою, за змістом його існування, характером та сутністю. І це існування оригінальності та неповторності форм і змісту і снування етносів надає людству різноманітності та мозаїчності;
- по-третє, спільне походження, культура, мова, територія, релігія, традиції є основними ознаками етносу;
- по-четверте, етнічні групи постійно змінюються: одні зникають внаслідок асиміляції, другі революціонізуються у наднаціональну спільноту, треті виникають під впливом інтеграційних та глобалізаційних процесів.

Етнічні спільноти відіграють значну роль соціальному прогресі. Їхня важливість полягає у наступних факторах:

- 1) є одними з найдавніших соціальних утворень;
- 2) являють собою численні групи індивідів;

3) так як етноси є носіями специфічних соціокультурних цінностей, історичного досвіду, вони відіграють велику роль в соціалізації як окремих індивідів, так і соціальних груп;

4) беруть активну участь у політичних, культурних, економічних процесах, таким чином, однією з найважливіших соціальних складових суспільства [7, с.72].

Нерідко буває так, що етнічні спільноти взаємодіють одне з одним, внаслідок, пристосовуються до певного стилю життя, прийнятого іншим етносом. В результаті цього, ми маємо справу з етнічною адаптацією. Цей процес тісно пов'язаний з процесом соціалізації, способів предметної діяльності, цінностей його соціального середовища, спосіб предметної діяльності. Виділяють асиміляцію, інтеграцію, сепаратизм та маргінальність як специфічні стратегії поведінки етнічних спільнот.

Асиміляція. Передбачає зникнення, або ж взагалі розчинення культури меншин. Наслідком цього є втрата етносу носом культури, мови, традицій, взявши за основу етнокультурні компоненти іншого етносу. Якщо цей процес завершується лише на культурному запозиченні, він буде називатися акультурацією.

Сепаратизм - процес, який передбачає відокремлення однієї етнічної меншини від інших етнічних груп і цей процес «замикається» на власній групі. Мета ізоляціонізму або сепаратизму полягає в шляхетних діях – збереження ідентичності та захисті груп та її членів.

На сьогоднішній день процес сепаратизму досить актуальний в нашій країні. Саме події, які відбулися взимку 2014 року (український «Майдан»), дали поштовх для початку сепаратистських актів, які вже давно кружили на Україною. Початок цього процесу слід шукати ще за часів, коли Захід перебував під владою європейських держав, а східна частина України підпорядкована Російській Імперії. Явище сепаратизму завжди є небезпечним для незалежної і вольової країни, оскільки несе загрозу для мирного населення держави і поглиблення вже існуючих соціальних, політичних, економічних проблем.

Інтеграція. Інтеграція забезпечує мирне та толерантне становлення та здатність суспільства мирно й вільно взаємодіяти у соціумі. Саме уряд повинен забезпечити рівність прав і обов'язків стосовно усіх громад. У цій моделі неприпустимо щоб одна етнічна спільнота нав'язувала свою культуру і цінності іншій.

Маргінальність. Етнічна маргінальність виявляється як наявність в одній людині етнічних ознак, що характерні для представників різних народів, культур. Маргінальна людина – це людина, в якій не сформована міцна, одностайна, узгоджена система соціальних ідентичностей і ціннісних орієнтацій. А це призводить до внутрішніх конфліктів, розладів самим собою. Таким чином, етнічна маргінальність спричинює процес трансформації особистості – в системі етнічних відносин людина опиняється у проміжному стані, належить до двох етнічних груп. У внутрішньому світі індивіда це відображається як несформованість чи суперечність цінностей, світогляду, життєвих позицій, а отже, – як внутрішній психологічний конфлікт. Наслідком цього виникає етнічний конфлікт, який є дуже небезпечним явищем. Етнічний конфлікт – це вкрай загострене зіткнення національних інтересів націй та етнічних груп навколо національного питання, що виявляє себе у формі політичної боротьби, яка може переходити в насильство. Причиною етнічного конфлікту є нерозв'язання національного питання у соціальній, культурній, економічній, релігійній, мовній або інших сферах, від яких залежить збереження специфічності етнічних груп та їхній подальший розвиток [7, с.31]. Якщо етнічний конфлікт уже розгорівся, набрав сили, то його важко приборкати. Адже на застосування сили ворогуючі сторони реагують посиленням протидії.

Висновок. Соціально-етнічні спільноти посідають особливе місце серед соціальних спільнот людей, являючи собою найбільш сталі історично сформовані угруповання людей, взаємовідносини між якими виступають важливим фактором історичного розвитку людства. Відмінність етнічних спільнот відрізняється від інших видів спільнот тим фактом, що вони створюються історично, незалежно від свідомості і волі людей. Ці сукупності виникають внаслідок потреб соціального розвитку та виробництва.

Етносоціальні спільноти, як суспільне явище, відіграють надзвичайно важливу роль у гармонізації національних і міжнаціональних відносин, духовному житті суспільства. Виступаючи як важливий елемент, специфічний вид, частина нації, етносоціальні групи справляють суттєвий вплив на всі сфери суспільної свідомості. Цей діалектичний, суперечливий взаємозв'язок дає змогу процесу формування і розвитку етносоціальної спільноти виконувати свою важливу функцію, пов'язану з гуманізацією і гармонізацією національних та міжнаціональних відносин, утвердженням зрілих форм міжетнічного спілкування як важливого способу збагачення суспільного життя. Тому очевидно є актуальність вивчення законів та закономірностей виникнення, функціонування і розвитку етносів та націй як соціальних груп через призму їх взаємодії між собою, відносин і взаємозв'язків між членами відповідних груп, а також механізми їх включення в систему соціальних відносин.

Література

1. Бромлей Ю. В. Етносоціальні процеси: теорія, історія і сучасність / Ю. В. Бромлей. Москва: Наука, 1987. 405 с.
2. Грехнев В. С. Етноси як спільноти людей / В. С. Грехнев // *Філософія і суспільство*. 1999. № 4. С. 123-140.
3. Євтух В. Б. Етнічність: енциклопедичний довідник / В. Б. Євтух. Київ: Фенікс, 2012. 396 с.
4. Майборода А. Н. Теорія етнополітики в західному суспільствознавстві: структура та принципи дослідження / А. Н. Майборода. Київ: Наукова думка, 1993. 542 с.
5. Піменов В. В. Етнологія: предметна область, соціальні функції, понятійний апарат / В. В. Піменов. Київ: Наука, 1994. С. 5-14.
6. Рімарець Ю. І. Етнодержавознавство: теоретико-методологічні засади / Ю. І. Рімарець. К.: Ін-т держави і права НАНУ, 2001. 254 с.
7. Рибаків С. Є. Анатомія етнічної деструктивності / Рибаків С. Є. // ВМУ. Серія 18. *Соціологія і політологія*. 2001. № 3. С. 22-54.
8. Сміт Ентоні. Національна ідентичність / З англ. пер. Петро Таращук / Ентоні Сміт. К.: «Основи», 1994. 224 с.
9. Шумка М. Л. Проблема національного характеру у філософії Пантелеймона Куліша. URL: https://scholar.google.com.ua/citations?hl=uk&user=SR7e1DcAAAAAJ&view_op=list_works&sortby
10. Шумка М. Л. Роль рідної мови в становленні української національної ідентичності. URL: https://scholar.google.com.ua/citations?hl=uk&user=SR7e1DcAAAAAJ&view_op=list_works
11. Гончарук Т. В., Шумка М. Л. Національно-культурна ідентичність як маркер модернізації українського суспільства / Філософія фінансової цивілізації: людина у світі грошей: Збірник наукових праць. Книга 6. Л.: УБС НБУ, 2013. 722с. С. 391-399.
12. Гончарук Т. В., Шумка М. Л. Громадянське суспільство в Україні: проблеми становлення та потенціал. / Матеріали міжнародних філософсько-економічних читань. Львів, 2011. С. 215-222.
13. Гончарук-Чолач Т. В., Джугла Н. В. Політична соціологія: навчальний посібник / За ред. Гончарук-Чолач Т. В. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр «Економічна думка ТНЕУ», 2018. 250 с.